

Nogle af Økonomiens Grundbegreber.

Af Prof. Dr. Will. Scharling.

Som det erkjendes fra flere Sider, har en væsenlig Grund til de forholdsvis smaa Fremskridt, som den økonomiske Videnskab i sin Helhed har gjort siden den første Grundlæggelse af dens Systematik, været den Mangel paa Skarphed, hvormed flere af dens vigtigste Begreber ere blevne fastsatte og fastholdte i de videnskabelige Undersøgelser og den videnskabelige Debat. En forholdsvis altfor stor Del af denne sidste har i Virkeligheden haft sin Grund deri, at de forskjellige Forfattere ikke tilstrækkelig have forstaaet hinanden, idet de hver især ere gaaede ud fra sin Opfattelse af et eller andet økonomisk Begreb, have forudsat, at den anden Part har taget Ordet i samme Betydning, og derfor lagt en Mening ind i Modpartens Ord, som denne ikke selv har tillagt dem, uden at det altid er bleven ham klart, at der saaledes er en Misopfattelse af hans Ord tilstede. Ondet forværres ikke sjældent derved, at den enkelte Forfatter ikke altid selv fastholder sin bestemte Betydning af det paagjældende Begreb, men snart giver det en særlig Bibetydning, snart falder over i den Betydning, der almindeligst tillægges

Ordet. Allerede Rossi har fremhævet den uheldige Stilling, som Økonomien havde faaet ved at maatte acceptere en hel i det almindelige, daglige Sprog optagen, økonomisk Nomenklatur, hvis Udtryk gik ind i Videnskaben med al den Flertydighed, den Ubestemthed i Opfattelsen og den Mangel paa Begrænsning, som karakteriserer den daglige Talen og dér ikke volder noget Bryderi, fordi Enhver nærmere forklarer sin Mening ved ethvert særligt Fænomen, men som medfører stort Besvær ved den videnskabelige Udvikling og Fremstilling af en Theori. Overfor flere af de allervigtigste og hyppigst forekommende Begreber, saasom Kapital, Arbejds løn, Værdi m. fl. stilles man derfor i den Nødvendighed at maatte give dem en mere begrænset Betydning, end den altfor vide og slappe dagligdags Brug tillægger dem og præcisere dem saaledes, at de virkelig betegne det, som Økonomerne have for Øje ved at betjene sig af disse Udtryk. Men dette medfører atter med Nødvendighed, at man maa agte vel paa, at Ordet aldrig bruges i den almindeligere, slappere Betydning; og dog er man stedse udsat for, at Læserne opfatte Ordet i denne mere gjængse Betydning, navnlig hvor disse Udtryk forekomme, ikke i systematiske Haandbøger, hvor den fornødne Forklaring altid kan forudskikkes, men i spredte Opsatser, Tidsskrifts- og Dagblads-Artikler, i hvilke man ikke saaledes stadig kan ledsage de hyppigst forekommende Begreber med forklarende Noter eller paranthetiske Reservationer. Dersom der nu endda fandtes en almindelig videnskabelig Sprogbrug, saa at man kunde nøjes med at henvise til denne og i alt Fald forudsætte, at økonomisk dannede Læsere vilde kjende og forstaa denne, vilde Forholdet lettes endel; men det forværres tvertimod netop

derved, at oftest næsten hver enkelt Forfatter mener at turde og burde gaa ud fra sin særlige Opfattelse, som selvfølgelig ikke kan være præsent for den store Mængde af Læserne. Kunde det derfor lykkes at fastslaa en bestemt videnskabelig Betydning af de vigtigste Grundbegreber, hvorfra enhver Forfatter uden videre turde gaa ud, vilde dette bidrage til at fjerne en stor Mængde ukorrekte Opfattelser eller ligefremme Misforstaaelser og dermed fjerne endel ikke blot overflødig, men i sig selv endog skadelig Debat, — skadelig, fordi den «til ingen Nytte trætter begavede Mænd, som kunde gjøre en bedre Brug af deres Evner, og endog fører til at nedsætte Videnskaben i deres Øjne, som kun følge dens Forhandlinger i Afstand.»

Det vilde nu være altfor sangvinsk at vente, at der, i alt Fald i en nogenlunde nær Fremtid, skulde kunne opnaaes almindelig Enighed om Begrebsbestemmelser, der gav de vigtigste Begreber af den her omhandlede Art en særlig videnskabelig Betydning og udelukkede enhver Misforstaaelse af de Theorier, der fremsættes om det ene eller det andet af dem, saa vel som af de lejlighedsvis fremkommende Udtalelser, i hvilke slige Begreber benyttes. Men meget vilde allerede være vundet, naar der opnaaedes en saadan Overensstemmelse i Grundopfattelsen af de paagjældende Udtryks Betydning, at de væsenligste Tvetydigheder og de deraf udspringende Misforstaaelser fjernedes. Den følgende Undersøgelse vil indirekte vise, hvor overordenligt forskjelligt et Omfang der kan tillægges saadanne økonomiske Begreber, og at Udtalelser, der af Alle vilde erkjendes at være korrekte, naar de indskrænkes til at gjælde den Gjenstand, som Ordet i dets snævrere Betydning betegner, kunne blive

ligefrem monstreuse, naar de opfattes som gjældende de Gjenstande, der falde ind under det samme Begreb i den videste Betydning, der kan tillægges det — og som da navnlig den daglige Tale er tilbøjelig til at tillægge det. Det vil saaledes let ses, hvilken stor Forskjel det gjør, om man t. Ex. under Begrebet Kapital indbefatter udyrkede Jorder og andre Naturkræfter saa vel som menneskelige Talenter og anden medfødt Begavelse eller erhvervede Evner — eller om man udelukker disse Gjenstande derfra. Hvor forskjellig Opfattelsen er, fremgaar af følgende Redegjørelse, som skyldes Mr. Donisthorpe (jfr. Bonamy Price: Chapters on Practical Polit. Econ. S. 105 ff.): «Bør Jorder og Arbejdere henføres under Begrebet Kapital? Hertil ere fire Svar logisk mulige — og kun fire: Jorder, men ikke Arbejdere — Arbejdere, men ikke Jorder — hverken det Ene eller det Andet — og endelig: begge Dele. Saa vidt gaar den beklagelige Tilstand af Anarki, der hersker paa dette Omraade, at man kan paavise Repræsentanter for alle fire Besvarelser. Mr. Macdonnell henregner Jorder, men ikke Arbejdere, til Kapital, Ad. Smith Arbejdere (o: den erhvervede Arbejdsevne), men ikke Jord, Mac Culloch begge Dele og Stuart Mill ingen af dem.» I saadanne Hovedspørgsmaal burde man vistnok kunne komme til større Overensstemmelse i Opfattelsen, og det er i alt Fald Umagen værd at forsøge paa at tilvejebringe Grundlaget for en saadan ved en mere kritisk Undersøgelse af slige Grundbegreber, end der hidtil er bleven dem til Del i vor Literatur. Nærværende Forf. agter derfor efter Tid og Lejlighed at gjøre et saadant Forsøg med nogle af de vigtigere økonomiske Begreber og idet han henviser til det alt i dette Tidsskrifts 1ste Bind fremsatte Forsøg paa at bestemme Begrebet Driftsgevinst, gjøres

her endvidere et lignende Forsøg med et af de vigtigste og hyppigst forekommende Begreber: Kapital. Ved disse Undersøgelser vil der da mindre blive lagt Vind paa at give en omfattende eller endog udtømmende Kritik af andre Forfatteres Begrebsbestemmelser, da denne negative Side af Undersøgelsen maa antages at frembyde ringere Interesse for Tidsskriftets Læsere; Hovedopgaven vil være at søge den positive Bestemmelse af det paagjældende Begreb, som en skarp Fastholden af Ordets Grundbetydning i Forbindelse med et bestemt Hensyn til at give det systematisk Brugbarhed formentlig maa føre til. Thi saa meget staar fast, at de økonomiske Begreber savne al systematisk Brugbarhed, naar der gives dem et saadant Omfang, at de omfatte aldeles heterogene Gjenstande, der savne en fælles Grundejendommelighed; den første Betingelse for, at et Ord kan bruges som videnskabeligt Grundbegreb, er derfor den, at det maa begrænses til kun at omfatte Gjenstande, der have en saadan fælles Ejendommelighed, at der kan udsiges Noget om dem i Fællesskab. Kun under denne Forudsætning kan der opstilles særegne Theorier om de paagjældende Gjenstande — og det er i dette Øjemed, at man overhovedet søger at opstille systematiske Grundbegreber, for ved en kort og træffende Betegnelse at spare sig idelige Forklaringer og Restriktioner eller lange Opramsninger af alle de Gjenstande, man har for Øje, og dermed trættende Gjen-tagelser.

Sluttelig bringes endnu i Erindring, at de her berørte Undersøgelser, hvor megen Betydning de end have for Videnskaben og hvor meget de end kunne bidrage til dens Fremme, dog væsenlig ere af finansiel Natur, og at derfor Uenighed om det Omfang, der bør tillægges de

omspurgte Begreber, ingenlunde med Nødvendighed medfører eller forudsætter Uenighed i de Realitetsundersøgelser, der knytte sig hertil. Men paa den anden Side er det netop den uheldige Følge af Mangel paa Overensstemmelse i denne formelle Fastsættelse af Begreberne, at det faar Udseende af, at der er en Forskjel i Opfattelsen af Forholdets Realitet, som ikke i Virkeligheden er tilstede.

I. Kapital.

Et sikkert Udgangspunkt for Fastsættelsen af Kapitalens Begreb vil formentlig vindes ved at gaa ud fra, at Kapital er Betegnelsen for en Faktor i Produktionen, hvis Tilstedeværelse eller Ikke-Tilstedeværelse saa vel som dens Tilstedeværelse i større eller mindre Omfang øver Indflydelse paa selve Produktionens Omfang; thi herom vil der utvivlsomt herske fuld Enighed blandt Alle. De økonomiske Undersøgelser, der angaa Kapitalen, gaa jo netop ud paa at udfinde og paavise, hvilken Indflydelse dels denne Faktors Tilstedeværelse overhovedet øver paa Produktionens Standpunkt, dels en Formindskelse eller Forøgelse af dens Mængde øver paa Produktionens Omfang og fortsatte Udvikling. For med Sikkerhed at kunne gennemføre disse Undersøgelser vil det da først og fremmest være nødvendigt, at denne Faktor holdes ude fra andre Faktorer, der ligeledes øve en væsentlig Indflydelse paa Produktionens Standpunkt og Omfang, men som i en eller anden væsentlig Henseende adskille sig fra denne. Økonomerne sondre derfor ogsaa almindeligt imellem Naturkræfterne, den menneskelige Arbejdskraft og Kapitalen; men denne Sondring gennemføres ikke altid tilstrækkelig skarpt og bestemt. Stundom opstilles disse

tre Faktorer som ganske sideordnede; men det bør fastholdes, at dette ikke er Tilfældet, thi Kapitalen savner den Selvvirken, som udmærker de to andre Faktorer, der derfor fremtræde som de egentlige Grundkræfter i Produktionen. Uden Naturkræfternes Medvirkning og Naturgjenstandene som Gjenstand for Bearbejdelse kunne vel de menneskelige Kræfter Intet frembringe, og omvendt kan der først ved Menneskets Fremtræden og Indgriben i Naturens Virksomhed blive Tale om en egentlig økonomisk Produktion, om den Produktion, som bliver Gjenstand for Økonomiens Undersøgelser. Men paa den anden Side ere disse to Grundkræfter ogsaa i og for sig tilstrækkelige til en økonomisk Produktion, og der har nødvendigvis været en Tid, da der ingen Kapital fandtes, om det end nu er vanskeligt at forestille sig en saadan Tilstand og om end de væsenligste økonomiske Fænomener først fremkomme, hvor der er i alt Fald et Minimum af Kapital tilstede. Fastholdes dette, fremtræder Kapitalen naturligen som et Produkt af den økonomiske Virksomhed, og dermed er da Grundsynet paa den givet saa vel som Nødvendigheden af at holde Kapitalen bestemt ude fra saa vel Arbejdskraften som Naturkræfterne, hvad der da ogsaa er den første Betingelse for at kunne tilfulde belyse den Betydning, enhver af disse Faktorer har for Produktionen.

Naar man desuagtet ingenlunde altid har iagttaget dette, men givet Ordet Kapital et saa vidt Omfang, at derunder falder baade menneskelige Evner og Naturgjenstande, maa Grunden hertil navnlig søges paa den ene Side i Tilbøjeligheden til at overføre et Navn og Begreb paa Forhold, som i en vis Henseende frembyde Lighed med den omspurgte Gjenstand, paa den anden Side deri,

at Ordet Kapital slaas sammen og forvexles med andre Ord, der antages enstydige dermed uden ganske at være det. I førstnævnte Henseende maa saaledes erindres om den meget hyppige overførte Brug af Ordet Kapital i daglig Tale; Arbejderen siger om sine kraftige, øvede Arme: «det er min Kapital», og den dannede og vel op-lærte Mand siger om sine majsommeligt samlede Kundskaber: «Det er min Kapital». I første Tilfælde vilde der dog formentlig let opnaaes Enighed om, at det paa ingen Maade gaar an for Alvor at bruge Ordet Kapital om den medfødte Styrke eller den ved Routine og den blotte Brug af Kræfterne opnaaede Øvelse; i sidste Tilfælde derimod ville Mange gjøre gjældende, at der her er et med Kapitalopsamling aldeles analogt Moment tilstede, ja, at denne Uddannelse, denne Erhvervelse af Kundskaber eller særlige Færdigheder tilmed kun er bleven mulig ved Forbrug af Kapital og altsaa netop træder i dennes Sted. Skjønt det nu er ganske sandt, at den saaledes under og ved et Kapitalforbrug erhvervede Uddannelse træder i Stedet for den forbrugte Kapital og saaledes holder Samfundet skadesløst for det skete Forbrug, er det ligesaa sikkert, at en Gjenstand, der træder i Stedet for en anden og erstatter den, derfor ingenlunde er denne Gjenstand; Kundskaberne, den erhvervede Dygtighed yder Erstatning, maaske endog rigelig Erstatning, for den forbrugte Kapital, men dermed er det ikke givet, at den er Kapital. Hertil vilde udfordres, at den kunde udføre de Funktioner, som ere karakteristiske for Kapitalen; men dette er ingenlunde Tilfældet: hvor der netop haves Brug for Kapital, kunne Kundskaber og Færdigheder paa ingen Maade udfylde denne Plads, og det Forhold, hvori Samfundet forbruger Kapital for at

skaffe sig dygtige og vel uddannede Arbejdskræfter, fortjener lige saa fuldt Opmærksomhed, som det Forhold, hvori Kapital fortæres af Lediggjængere eller opsluges af unyttige Luxusproduktioner. Der kan lige saa vel i hint Tilfælde som i dette være Tale om et Misforhold, om et altfor stort Kapitalforbrug, hvorunder Samfundet kommer til at lide, selv om den stedfundne Anvendelse i og for sig er fortræffelig og har forskaffet Samfundet en Arbejds-kraft, som til andre Tider vil være af den største Betydning for samme. En Fremstilling, der vil gjøre Rede for den Rolle, som paa den ene Side den menneskelige Arbejds-kraft i dens forskellige Skikkelser, paa den anden Side Kapitalen spiller i Produktionen og den hele økonomiske Virksomhed, maa nødvendig henføre den aandelige Uddannelse under hint Begreb, ikke under dette. Hvor mange Lighedspunkter der derfor end kan udpeges imellem Kapitalen og den aandelige Skat af Kundskaber og Færdigheder, bliver det dog altid misvisende at betegne denne sidste som immateriel Kapital og dermed opføre den som en særlig Underafdeling af Kapitalen. Vil man tænke sig en sammenlignende statistisk Opgjørelse af to Samfunds Produktionsfaktorer, vilde det være i højeste Grad ukorrekt at opføre den ene Befolknings større Udvikling og højere Grad af økonomisk Dygtighed paa dens Kapitalmængdes Konto, og vil man analysere den økonomiske Virkning af Kapital eller Mangel paa Kapital, maa man visselig ikke herunder medtage den Indflydelse, som Arbejderbefolkningens Evner, Færdigheder og tekniske Udvikling kan øve. Beskyttelsessystemet gjør sig saaledes skyldig i denne Forvexling, naar den mener at berige Landet ved at lede Kræfterne hen i en Retning, hvor de udrette mindre, frembringe mindre

Kapital, end de ellers vilde kunne gjøre, men samtidigt opnaa en særlig Uddannelse, som de ellers ikke vilde faa. Her bliver det netop at fastholde, at der overfor denne Udvikling af Kræfterne staar et Tab af Kapital, og det bliver da altid et faktisk Spørgsmaal, om hin Udvikling er denne Pris værd; men fuldstændig urigtigt vil det være at paastaa, at Landets Forhold og Tilstande ere uforandrede, og at det fremdeles har netop lige saa megen Kapital som før. Begrebet «immateriel Kapital» som Betegnelse for en Skat af aandelig Begavelse eller legemlige Færdigheder tjener kun til at tilsløre denne Forvexling.

Paa lignende Maade vil et saadant videre Begreb af Kapital, hvorefter ogsaa aandelige Færdigheder og opsamlede Kundskaber henføres derunder, bevirke, at flere af de Læresætninger, som opstilles om Kapitalen og dens Rolle i Produktionen, blive enten intetsigende eller misvisende. Dette gjælder saaledes om den særlig af Stuart Mill gjennemførte Paavisning af, at — paa et givet Udviklingstrin — Industriens Omfang afhænger af og bestemmes ved Kapitalmængden, saa at en Udvidelse af hin altid kræver en forudgaaende Forøgelse af denne. Det var Miskjendelsen heraf, som i forrige og tildels endnu i dette Aarhundrede saa ofte bragte Regeringerne til at tro, at de kunde skabe nye Industriegrene blot ved at indkalde dertil uddannede Personer, medens Oprettelsen af saadanne nye Forretninger kun kunde ske ved at drage Kapital fra andre Virksomheder, der alt vare i god Gang. Hele denne i sig selv rigtige Paavisning bliver fuldstændig misvisende, dersom de indkaldte Personers Kundskaber og Forretningsdygtighed i sig selv var Kapital; i saa Fald vilde jo Regeringerne være berettigede til at formene, at Landets Kapitalmængde herved var bleven saaledes for-

øget, at en Udvidelse af Industrien blot herved var mulig. Den Sammenstilling af personlige Evner og Færdigheder med Kapital, som tilsigtes ved Betegnelsen «immateriel Kapital», vil saaledes paa flere Punkter kun bidrage til at forvirre og fremkalde urigtige Forestillinger. Fastholder man, som de Fleste gjøre, at Kapital er et af Arbejdets Hjælpemidler, bliver det særlig paafaldende urigtigt at henhøre selve Arbejdskraften i visse af dens Former under de Midler, der understøtte Arbejdskraften.*) Da det nu tilmed neppe vil kunne paavises, at Begrebet «immateriel Kapital» har nogensomhelst systematisk Betydning, eller at der i nogen anden Retning vindes Noget ved at opstille dette Begreb, vil det utvivlsomt være rigtigst helt at bortkaste det. Alt, hvad der vilde opnaaes ved at fastholde Begrebet immateriel Kapital, vilde være, at det, der ellers simpelthen kunde betegnes blot som «Kapitalen», nu maa betegnes som «den materielle Kapital». Og da det vil falde vanskeligt at paapege Læresætninger, som

*) Nogle Forfattere gaa saa vidt, at de henhøre ikke blot den særligt uddannede Arbejdskraft, men selve Arbejderne som Gjenstande, hvori den forbrugte Kapital er gaaet over, under Kapital. Saaledes siger Mac Culloch, at «Mennesket er ligesaa godt som nogen af de ved hans Virksomhed tilvejebragte Maskiner et Produkt af Arbejde», og at «Mennesket er den vigtigste af alle Maskiner». Det er vanskeligt at se, hvad der vindes ved at fastholde en saadan Overførelse af Begreber; derimod er det let at se, at der i videnskabelig Henseende kun kan tabes ved en saadan Sammenblanding af aldeles heterogene Gjenstande under samme Begreb. Konsekvensen synes kun at blive den, at Arbejderne ere et af de «Redskaber», som Kapitalen benytter i sin økonomiske Virksomhed. Overfor denne Opfattelse gjør Bonamy Price imidlertid med Føje gjældende, at, hvis Arbejderne ere Kapital, ere de ogsaa eo ipso Kapitalister, og selve den Sondring, som netop skulde synes at maatte komme stærkt frem imellem Kapitalister og Arbejdere, falder saaledes bort som intetsigende.

omfatte og gjælde om begge Dele, vil der ikke i Virkeligheden være vundet Andet ved hin Betegnelse end den lidet logiske Inddeling, at man først opstiller Arbejdskraft og Kapital som to sideordnede Faktorer og derefter henfører en enkelt Gren af den første under den sidste.

Ligesom det saaledes har en ikke ringe systematisk Betydning, at der sondres skarpt imellem Arbejdskraft og Kapital, er det i sig selv ubetinget rigtigt, om det end maaske ikke har fuldt saa stor Betydning, at sondre bestemt imellem Naturrigdomme og Kapital. For det Første er dette en simpel logisk Fordring, naar man, som det almindelig sker, fremhæver den menneskelige Arbejdskraft, Naturen og Kapitalen som de tre Hoved-Faktorer i Produktionen, og Iagttagelsen af Logikens Fordringer er altid til Gavn for den videnskabelige Fremstilling. Men dernæst har en saadan bestemt Sondring ogsaa sin reelle Betydning. Det er jo netop for en Del Opgaven at paa-vise, at Opsamling af Kapital kan yde Erstatning for de Savn, som en fattigere Natur lader Befolkningen i nogle Lande føle fremfor Beboerne af andre Lande. Men derhos har det sin Betydning at fastholde, at der altid og overalt kræves menneskelig Virksomhed for at skaffe Mennesket Raadighed over Naturens Frembringelser, selv hvor disse synes mest umiddelbart tilgængelige. Selv hvor Træer og Buske byde Frugter og Bær i Overflødig-hed, kræver disses Indsamling dog altid en større eller mindre Anstrengelse, og de kunne derfor ordenligvis heller ikke betragtes som værende til umiddelbar Disposition, før en saadan Indsamling har fundet Sted. At det saaledes overalt først er Arbejdet, den bevidste Virksomhed for at skaffe Midler til Fornødenhedernes Tilfredsstillelse, der muliggjør det umiddelbare Forbrug og Nyden,

er det godt at fastholde, og dette sker, idet man bestemmer sondrer imellem Naturrigdomme og Kapital. Naar man langt fra altid iagttager dette, men tvertimod ikke sjeldent har strakt Begrebet Kapital saa vidt, at det kommer til at omfatte ogsaa Naturkræfter og Naturprodukter, har dette sikkert for en Del netop sin Grund i en Sammenblanding af Ordene Kapital og Rigdomme. Fordi Kapitalen er en Rigdom, er det langt fra sagt, at al Rigdom ogsaa bør betegnes som Kapital; tvertimod tyder allerede Ordet: Kapital-Rigdom paa, at Kapitalen kun er én Gren af de Rigdomme, hvorover et Land raader. Ogsaa her gjælder det, og i endnu højere Grad end om de erhvervede Færdigheder, at mange af disse naturlige Rigdomme synes at frembyde stor Lighed med Kapital og at være væsenlig ensartede hermed; men om det end maa indrømmes, at Forskjellen her er langt mindre fremtrædende og at der her sjeldnere vil afstedkommes ligefrem Forvirring eller Misvisning ved at inddrage de endnu ikke ved menneskelig Virksomhed tilgængeliggjorte Naturrigdomme under Betegnelsen Kapital, saa maa det dog ogsaa her siges, at det, der er det egenlige Væsenlige i Kapitalen, dog mangler, og at en saa vid Benyttelse af Ordet Kapital ikke medfører nogensomhelst Fordel, men derimod den Ulempe, at det ofte bliver usikkert, hvad der menes, hvor der tales om Kapital. En Sammenblanding af Naturrigdomme og Kapital ligger her ganske vist saa meget nærmere, som det ofte er ganske de samme Gjenstande, der, tilsyneladende uforandrede, fremtræde først som Naturrigdomme, siden som Kapital, idet den Bearbejdelse, som gjør dem til Kapital, ikke underkaster dem nogen væsenlig Forandring, såsom naar Kul brydes af et Stenkulsleje eller Metaller fremdrages af

Minerne eller Træer fældes. Det ligger da her ganske vist nær at betragte de mægtige Forraad af Stenkul, som endnu findes lagrede i Englands Kulminer, som en uhyre Kapital, dette Land har til sin Raadighed lige saa fuldt som de alt udgravede og oplagrede Forraad af Kul; men Forskjellen imellem, om disse Forraad alt som en Følge af forudgaaet menneskelig Virksomhed ere bragte for Dagens Lys og dermed gjorde umiddelbart tilgængelige til Brug, eller om der først maa finde et saadant menneskeligt Arbejde Sted for at gjøre dem brugelige, er dog iøjnefaldende. Er det end kun en temmelig ringe og næsten forsvindende Forskjel, hvor Talen er om de Kul, hvortil der alt er gravet Gange, saa at de ere umiddelbart tilgængelige for Arbejderne, der skulle udhugge dem, saa er Forskjellen desto mere fremtrædende med Hensyn til de dybere liggende Lag, til hvilke endnu ingen Skakt er aabnet; og medens Forskjellen imellem disse to Kullag indbyrdes kun er en Gradsforskjel, er det en bestemt Væsensforskjel, der skiller dem begge fra de alt opdyngede Forraad. Det er den samme Forskjel, som overhovedet gjør sig gjældende, hvor Spørgsmaalet er om, hvad der udfordres for, at Noget kan kaldes et økonomisk Produkt, d. v. s. et Produkt af den menneskelige Virksomhed. Det kommer nemlig i denne Henseende aldeles ikke an paa, hvor stor en Del hver af de samvirkende Kræfter, Arbejdet og Naturen, har haft i det ved fælles Samvirken frembragte Resultat. Fastholdes ikke dette, vil man komme til aldeles umulige Grænsebestemmelser, — umulige, fordi de bero paa en Gradsforskjel, hvor Gradationerne ere saa at sige umærkelige. At den tilhuggede Bjælke er et Produkt af Skovhuggerens Virksomhed, betvivler Ingen; men hvor er det Punkt, da den begynder

at være Bjælke og ophører at være simpelthen et fældet Træ? Eller hvor kan Grænsen drages imellem Kornhøst, Vinhøst, Frugthøst af kultiverede Træer og den simple Bærplukning i Skoven? Saasnart de ved Naturens egne Kræfter frembragte Produkter ved Menneskets Virksomhed ere blevne gjorte tilgængelige for Mennesker, bragte indenfor disses Raadighed, fremtræde de som Arbejdsresultater, hvor ringe end den hertil udfoldede Virksomhed er i Forhold til, hvad Naturen har udrettet; og omvendt er det ogsaa først ved denne Virksomhed, at de gaa over fra at være rene Naturgjenstande til at blive Resultater af en økonomisk Produktion. Denne samme Adskillelse bliver derfor ogsaa bestemmende, hvor det gjælder om at sondre imellem et Lands naturlige Rigdomme og dets Kapital. Fiskene, der svømme i den aabne Sø, ere ingen Kapital, men en naturlig Rigdom, hvortil det paagjældende Land har Adgang; men ethvert Forraad af fangede Fiske er Kapital. At der stundom faktisk ikke er nogen paaviselig Forskjel imellem den Nytte, som visse Kapitalgjenstande, og den, som tilsvarende Naturrigdomme yde, og at disse derfor stundom helt kunne gjøre hine overflødige, kan i saa Henseende ikke komme i Betragtning: en kunstig anlagt Kanal er lige saa fuldt Kapital som en Chaussé eller en Jernbane; men fordi en sejlbar Flod gjør netop den samme Nytte som en Kanal — eller hyppigt endog mere —, er det ikke sagt, at det vil være rigtigt at karakterisere den som Kapital. Er end en Henføren af saadanne Naturrigdomme under Begrebet Kapital i sig selv mindre betænkelig, er dog paa den anden Side Hævdelsen af Forskjellen ikke uden Betydning: Netop dette, at i nogle Lande Naturen selv har ydet, hvad der andet Steds maa tilvejebringes

med store Anstrengelser, — netop dette, at omvendt Arbejdet kan erstatte et Land Savnet af de naturlige Rigdomme, som andre, lykkeligere Lande ere udrustede med, har det sin Betydning at se klart. Og overhovedet maa det stedse erindres, at alle Undersøgelser angaaende Kapital netop have til Øjemed at konstatere, hvilken Betydning det har, at Mennesket samler Forraad af forskjellig Art, og hvilken Indflydelse der herved kan øves paa den hele økonomiske Udvikling, samt hvilken Indflydelse omvendt en Indskrænkning eller Formindskelse af disse Forraad øver, — og dette Øjemed kan neppe naaes, naar man drager Naturkræfter og Naturrigdomme ind med under Begrebet Kapital. Hvad der her bidrager til at forville Opfattelsen og gøre den mindre klar over Betydningen af en saadan streng Udsondren af de forskjellige økonomiske Faktorer fra hinanden indbyrdes, er den Omstændighed, at det Arbejde, der er blevet anvendt paa at gøre de paagjældende Naturrigdomme tilgængelige, i adskillige Tilfælde ligesom skjuler sig eller dog undgaar Betragtningen, og at derfor stundom Gjenstande, der almindelig medregnes blandt Kapitalgjenstande, opfattes som umiddelbare Naturfrembringelser. Dette er saaledes t. Ex. Tilfældet med frugtbare Jorder eller med Skove. Om en Skov er frembragt ved Kultur eller er aldeles primitiv, synes ganske ligegyldigt — og i sidste Tilfælde skulde den dog formentlig karakteriseres som en Naturrigdom, i første derimod som en Kapitalgjenstand. Men det overses herved, at Skoven, selv hvor den er et ligefrem Naturprodukt, dog har krævet menneskelig Virksomhed for at blive tilgængelig. En Urskov i en utilgængelig Egn kan ikke med Føje betegnes som en Kapital, der staar til Menneskenes Disposition; staar derimod en saadan primitiv

Skov virkelig til Afbenyttelse, vil det altid skyldes menneskelige Arbejder, Vejanlæg, Borthugning af ellers uigjennemtrængeligt Krat osv. Disse Arbejder udgjøre da i deres Helhed et Kapitalanlæg, paa samme Maade som Boringen af Minegange og Skakter gjør et Bjergværk i dets Helhed til en fast Kapital, selv om de endnu uopgravede Ertser ikke kunne karakteriseres som Kapitalgjenstande. Og paa lignende Maade forholder det sig med Jorder: selv den frugtbareste Jord er ikke en Kapital, saa længe den henligger ubenyttet og foreløbig ubenyttelig; det er først de Arbejder, der bringe Jorden indenfor Menneskers Rækkeevne, samt de Arbejder, der gaa ud paa at opdyrke den, som gjør den til en Kapital. Dette er overhovedet den væsentligste Betydning af en bestemt Sondring imellem naturlige Rigdomme, som et Land besidder, og dets Kapital, at det derved gjøres klarere for Bevidstheden, at, hvor vidt end Naturens Virksomhed gaar, og hvor fuldt færdige Produkter den end formaar at frembringe, disse dog altid kræve nogen, om end tidt en uforholdsmæssig ringe, Anstrengelse fra Menneskenes Side for at tjene dem i deres Virksomhed eller deres Nyden. Stundom er denne Anstrengelse endog saa ringe, at den synes næsten forsvindende; men den udkræves dog i Virkeligheden altid. Hvad der her hævdes, er m. a. O., at kun saadanne Gjenstande kunne kaldes Kapital, der ere tagne i Besiddelse. Den hertil fornødne menneskelige Virksomhed maa altsaa i hvert Tilfælde have fundet Sted. Selv de, der ikke ville erkjende dette, maa dog sikkert indrømme, at Betegnelsen Kapital kun bør anvendes paa saadanne Naturfrembringelser, der maa siges at staa umiddelbart til Raadighed for Menneskene. Men netop fordi der paa den ene Side er saare faa, om nogen,

Naturfrembringelser, som uden nogensomhelst Virksomhed fra Menneskenes Side kan siges at staa til deres umiddelbare Raadighed, og de paa den anden Side, forsaavidt dette maatte være Tilfældet, udføre ganske de samme Funktioner som Kapitalgjenstande, har Sondringen imellem Naturfrembringelser og Kapitalgjenstande langt fra den praktiske Betydning, som en bestemt Sondring imellem disse sidste og personlige Evner og Færdigheder, og der vil neppe afstedkommes nogen væsentlig Ulempe ved ikke skarpt at fastholde den heromhandlede Sondring. Men derfor bliver det dog lige fuldt i sig selv korrekt, naar man nævner Kapitalen som en egen Faktor i Produktionen ved Siden af — men efter vor Formening ikke ganske sideordnet — Arbejdskraft og Natur, da ogsaa at holde den ude fra disse to og ikke sammenblende den med nogen af dem. Og i den videnskabelige Undersøgelse vil en Fastholden af denne Sondring ogsaa faa sin praktiske Betydning; saaledes vil navnlig en rigtig Opfattelse af Jordrentens sande Væsen i høj Grad lettes herved.

Har man først saaledes udskilt Kapitalen som et Resultat af økonomisk Virksomhed fra de Grundkræfter, der i deres Samvirken konstituere denne, gjælder det dernæst om nærmere at fastsætte, hvilke Resultater af økonomisk Virksomhed der bør henføres under Betegnelsen Kapital, og dermed at afgrænse dette Begreb fra forskellige andre, af den isolerede Arbejdsvirksomhed saavel som den økonomiske Samfundsforbindelse resulterende, Momenter, som øve Indflydelse paa den økonomiske Udvikling. I den økonomiske Virken kan der jo nemlig paapeges et ikke ringe Antal saadanne Momenter, hvis Indflydelse det netop er den økonomiske Analyses Opgave at konstatere: Opfindelser, Arbejdsdeling, Kredit,

god Samfundsorden m. fl. Ogsaa her gjælder det, at, for at kunne konstatere hvert enkelt Moments Betydning og Indflydelse, maa man holde dem hver især vel ude fra hinanden. Og her er der da navnlig et Begreb, hvormed især i nyere Tid Kapitalen oftere slaas sammen, eller fra hvilket den i alt Fald ikke holdes tilstrækkelig ude, og det er Værdi.

Den nyere Nationaløkonomi peger i højere Grad end den ældre paa Værdierne som Resultat af den økonomiske Virksomhed og dermed som den egenlige Hovedgjenstand for Økonomiens Undersøgelser. Ikke uden Føje gjøres det gjældende, at, efter at en udviklet Samfundsforbindelse med vidt forgrenet Arbejdsdeling er kommen i Stand og dermed Enhver er henvist til at forskaffe sig, hvad han behøver, ved at virke for Andre, gaar al økonomisk Virksomhed ud paa at frembringe Værdier, d. v. s. Gjenstande, det være sig Tjenester eller Produkter, som kunne ombyttes mod andre, og at dette Synspunkt, de paagjældende Gjenstandes Evne til at ombyttes mod andre, m. a. O.: deres Værdi, bliver det fremherskende. Men heraf følger ingenlunde, at Ordet Kapital, der betegner — dette tør vi nu gaa ud fra som det ved det Foranstaaende givne Grundlag — visse Resultater af den økonomiske Virksomhed, skal eller bør være enstydigt med: Indbegrebet af Værdier. Tvertimod maa det siges, at Kapitalen netop ikke omfatter alle Værdier og at det derhos ingenlunde er Tingenes større eller mindre Værdi, der kommer i Betragtning ved deres Henførelse under Begrebet Kapital eller giver dem større eller mindre Betydning som Kapital. Hvad der her spørges om, er ikke deres Evne til at ombyttes med andre Ting, men deres Evne til at understøtte Produktionen. At bruge «Kapital» til at betegne

et Indbegreb af Værdier, hvortil man har Ordet: Formue, er kun at berøve Økonomien et af to Begreber, som den begge har Brug for, fordi hvert af dem angiver sit særlige Synspunkt, hvorfra Gjenstandene betragtes. En saadan Sammensmeltning af de to Begreber er saa meget mindre heldig, som den er i bestemt Strid med den hidtil almindelige Brug af Ordet Kapital og vil medføre, at en stor Del af Økonomiens almindelig anerkjendte Læresætninger om Kapital blive aldeles uholdbare. Overfor Beskyttelsestheorien gjør saaledes Økonomien gjældende, at paa et givet Udviklingsstadium kan en Udvidelse af Arbejdsvirksomheden, en Forøgelse af Produktionen med nye Industrigrene, kun foregaa paa Grundlag af en forudgaaende Kapitalforøgelse, medens Beskyttelsen ikke gjør Andet end omfordele de alt tilstedeværende Kapitaler og give Kapital til de nye Industrigrene ved at tage dem fra de alt bestaaende. Skal imidlertid Kapital opfattes som det samlede Indbegreb af Værdier og Kapitalmængden altsaa forandre sig efter de Værdiforandringer, som Kapitalen undergaar, vil den anførte Sætning aldeles ikke holde Stik. Det er ikke Kapitalværdien, hvorom der her tales, men Kapitalmængden. Det er her formentlig en Sammenblanding af den statistiske og den økonomiske Betragtningssmaade, som leder til en mindre korrekt Opfattelse. Vil man samle Kapitalgjenstandene i en fælles Opgjørelse, som angiver den samlede Kvantitet, Landets Kapitalrigdom, lader dette sig kun gjøre ved at holde sig til Værdien som fælles Udtryk for de uendeligt mangfoldige Kapitalgjenstande, der ellers ikke kunne samles til en enkelt Kvantitetsangivelse. Men det maa tillige erindres, at Værdi altid betegner et Forhold; den samlede Kapitals Værdi kan der derfor strengt taget heller ikke

være Tale om at angive, men kun det Forhold, hvori alle andre Kapitalgjenstande staa til en enkelt. Et Lands samlede Kapitalmængde vil derfor, naar den skal opgjøres efter Kapitalgjenstandenes Værdi, blive: deres samlede Pengeværdi. Men da denne selvfølgelig som Udtrykket for Forholdet imellem Penge og alle andre Kapitalgjenstande berøres lige fuldt af Omstændigheder, der paavirke den ene eller den anden af disse Faktorer, oplyser en saadan Værdiopgjørelse ikke absolut noget om Kapitalgjenstandenes Betydning for Produktionen, og en forandret Værdi behøver aldeles ikke at være Udtryk for en Forandring i den Understøttelse, som Produktionen kan finde. En Forøgelse af Kapitalens samlede Pengeværdi vil saaledes maaske aldeles ikke angive en forøget Produktionsmulighed, en Mulighed for at udvide Produktionen med nye Virksomheder. Den statistiske Opgjørelse af et Lands Kapitalmængde, som saaledes finder Sted under Hensyn til Kapitalgjenstandenes Pengeværdi, vil altsaa langt fra hjælpe ud over Vanskeligheden ved paa anden Maade at samle dem under en fælles Opgjørelse. I det givne Øjeblik kan en saadan paa Pengeværdien bygget sammenlignende Opgjørelse af Kapitalmængden i de forskjellige Lande under Forudsætning af fri Samhandel imellem disse vel i det Væsenlige være rigtig, eftersom Forskjellighederne i det Enkelte opvejes ved den givne Mulighed for en Udvexling og Ombytning. Selv om altsaa Kapitalgjenstandenes Nytte og Betydning for Produktionen ikke altid staa i direkte Forhold til deres Værdi, ville dog lige Værdimængder altid give ligelig Adgang til at erhverve lige brugbare Kapitalmængder. Og under den nævnte Forudsætning har det ligeledes heller ikke saa stort at sige, om man under Opgjørelsen medtager nogle

Gjenstande, der strengt taget ikke burde betegnes som Kapital, naar de dog i alt Fald kunne ombyttes mod virkelige Kapitalgjenstande af lige Værdi. Dette kommer endnu stærkere frem, naar man gaar ud fra Betragtningen af den enkelte Producents Stilling fremfor fra det hele Samfunds Situation; thi for den Enkelte gjælder det saa meget mere og lettere, at han kan omsætte enhver af sine Formuegjenstande til virkelig Kapital. Men det hele Samfund kan kun i mere begrænset Omfang gjøre dette, og Nødvendigheden af at sondre imellem Formuen som det samlede Indbegreb af for Haanden værende Værdier og Kapitalen kommer derfor desto stærkere frem, jo mere man fastholder Samfundsstandpunktet. Og fra dette Standpunkt viser det sig særlig, at Sagen ogsaa stiller sig endel anderledes, naar der er Tale om en Sammenligning ikke imellem forskellige Landes Kapitalrigdom, men om en Sammenligning imellem det samme Lands Kapitalrigdom til forskellige Tider. Et Land er ikke bleven rigere paa Kapital, fordi dets Kapitalgjenstande paa Grund af Nedgang i Pengenes Værdi have opnaaet en højere Pengeværdi. At Landets Kapitalformue af denne Grund er dobbelt saa stor nu som til en tidligere Tid, har ikke mere Betydning for dets økonomiske Udvikling, end det havde, at Danmarks Kapitalformue d. 1. Jan. 1875 blev dobbelt saa stor i Kroner, som den forud havde været i Rigsdaler. Dets produktive Kraft er ikke bleven det allermindste forøget ved en saadan Forandring — og herom er det, der spørges, naar Talen er om en Opgjørelse af Landets Kapitalrigdom. At denne ikke statistisk kan angives med et enkelt Udtryk undtagen efter en Værdiansættelse, forhindrer derhos aldeles ikke, at Økonomien meget vel kan analysere Betydningen af,

at en Forøgelse eller Formindskelse af Kapitalmængden finder Sted, og den statistiske Opgjørelse bliver endvidere paa dette Omraade allerede af den Grund af underordnet Betydning, at man faktisk som oftest vil være ude af Stand til at levere en korrekt statistisk Opgjørelse af et Lands Kapitalværdi og da ogsaa til at konstatere Omfanget af den i en vis Tid foregaaende Forandring i denne.

Fastholdes det, at der ingen Grund er til at gøre Kapital enstydig med Formue, men at der tvertimod er god Grund til at sondre imellem Gjenstandenes specifikke Ombytningsevne eller Værdi og deres Betydning for Produktionen, bliver der da nu Spørgsmaal om, hvorledes denne Adskillelse bør gennemføres eller m. a. O., hvilke Formuegjenstande der blive at henføre under Begrebet Kapital. Det Synspunkt, der herved formentlig bør lægges til Grund og blive bestemmende for Omfanget af Begrebet Kapital, bliver da det, at Kapital er Betegnelsen for et af Arbejdets Hjælpemidler. Sammenholdes dette Synspunkt med det foran fremhævede, at Kapital er noget fra Produktionens Grundkræfter, saa vel Arbejdskraft som Naturkraft, Forskjelligt, et Resultat af den oprindelige Samvirken, er hermed i det Væsenlige Kapitalens Begreb givet som: det opsparede o: ikke umiddelbart forbrugte Resultat af en forudgaaende økonomisk Virksomhed, der er skikket til at tjene som Hjælpemiddel for Arbejdet og derved forøge dets Produktivitet. Meget betydelige Værdigjenstande, store Værdier, udelukkes herved fra at falde ind under Begrebet Kapital, og det Samme gjælder, som nedenfor vil blive berørt, den Værdiforøgelse, som en Kapitalgjenstands Evne til at tilfredsstille en vis Luxusfordring giver den. Et Lager af Mode- eller Galanteri-

varer, af Juveler og Smykker, af Legetøj o. desl. kan have en stor Værdi, men er dog paa ingen Maade Kapital; dets Tilstedeværelse eller Ikke-Tilstedeværelse er fuldstændig ligegyldig for Samfundets produktive Kraft. At det for den enkelte Besidder har Kapitalværdi, fordi det kan ombyttes mod virkelig Kapital, kommer ikke her i Betragtning; thi der er da kun Tale om en Overførelse fra én Besidder til en anden, men Samfundets Kapitalmængde bliver herved uforandret. At Forholdet for det enkelte Samfund kan stille sig paa lignende Maade, idet ogsaa det kan sælge disse Værdier til et andet Samfund, fører ikke til andet Resultat, naar man, hvad man i Samfundsøkonomien bør gjøre, stiller sig paa det hele Verdenssamfunds Standpunkt.

En medvirkende Grund til, at Kapital er bleven opfattet enstydigt med Formue, maa vistnok søges i den Omstændighed, at man nutildags ved Kapital saa fortrinsvis tænker paa Penge-Kapitalerne som repræsenterende alle andre Kapitaler. Saa vist som nu Penge — saavel møntede som Barrer — udgjøre en Del af et Lands Kapital, saa sikkert er det, at Intet mere bidrager til at tilsløre den Rolle, Kapitalen spiller i det økonomiske Liv, end at knytte Forestillingen om Kapital til Penge. Thi disses materielle Ufortærlighed gjør det for den med økonomiske Undersøgelser mindre fortrolige Læser vanskeligt at faa den rette Forestilling om Virkningerne af Kapitalens Brug og Forbrug. Saadanne Læsere kunne derfor ikke noksom opfordres til ved Udviklingen af Læresætningerne om Kapitalen foreløbig at se helt bort fra Pengene, der kun ere en enkelt og det en meget særegen Art af Kapital, og derimod fæste Blikket umiddelbart paa de forskjellige Kapitalgjenstande. I ethvert Tilfælde

er det nødvendigt for ret at følge Kapitalens Anvendelse og forstaa dens Virkninger at komme til fuld Klarhed over, hvilke dens Bestanddele ere, og hvilke Egenskaber der give dem deres Betydning af Kapital, for derved tillige at afgrænse Begrebet tilstrækkelig bestemt fra andre, mere eller mindre beslægtede Begreber.

Som det givne Grundlag for denne videre Undersøgelse fastholde vi altsaa følgende Resultat af den foregaaende: at Kapital er Betegnelsen for et af Arbejdets Hjælpemidler og at dette Hjælpemiddels Fremkomst og Existens skyldes den oprindelige Samvirken imellem Produktionens primitive Grundkræfter, Naturen og det menneskelige Arbejde. Kapital er altsaa m. a. O. Betegnelsen for et uforbrugt, altsaa opsparet, Arbejdsresultat af saadan Beskaffenhed, at det kan understøtte det menneskelige Arbejde og forøge dets Produktivitet. Hvilke ere Betingelserne herfor? Naturligvis tænker man først paa den Hjælp, som Kapitalen yder Mennesket i Form af Redskaber og Maskiner, og alle Forfattere ere da ogsaa enige om at betegne enhver Art af disse som Kapital. Imidlertid maa det ikke overses, at Redskaber og Maskiner virke ikke blot som Kapital, som opsparet Arbejdsudbytte, men tillige som realiserede Opfindelser. Vil man derfor udmaale den Nytte, som Kapitalens Fremkomst yder Menneskene, gjør man bedst i at fæste Blikket fortrinsvis paa andre Arter af Kapital. Alt andet Arbejdsudbytte kan da henføres under en af to Klasser: enten er det umiddelbare Brugsgjenstande eller ogsaa Raastof, der kræver en videre Bearbejdelse for at blive til Brugsgjenstand. Men her maa det da fastholdes, at ingenlunde alle Brugsgjenstande kunne tjene den økonomiske Virksomhed og forøge Arbejdets Produktivitet. Det maa nemlig erindres, at

Kapitalen i sig selv er uvirksom og at den, for saa vidt den ikke netop er Udtrykket for en Opfindelse, der stiller Naturens Kræfter til Menneskets Disposition, saasom Dampmaskinen, eller gjør Menneskets egen Arbejdskraft virksommere, saasom Redskaber af forskjellig Art, er det kun ved at muliggjøre et menneskeligt Arbejde, som ellers ikke vilde kunne finde Sted, at Kapitalen kan virke. Dersom et Menneske var nødsaget til at bruge hele sin Dag til at forskaffe sig det absolut Fornødne til Livets Ophold Dag efter Dag, vilde hans Tilstand og Forhold aldrig kunne forbedres eller overhovedet kunne undergaa nogen Forandring; det er kun Muligheden af at kunne faa Tid tilovers fra denne daglige Jagt efter Føden, der atter gjør det muligt at udføre anden Virksomhed, at tilvejebringe andre Gjenstande end de rent absolute Livsfornødenheder. Et opsparat Forraad af disse gjør det altsaa muligt for Mennesket at anvende al sin Tid paa saadan anden Virksomhed, og dermed at udtænke og realisere Opfindelser, som kunne lette ham hans Arbejde. Et saadant Forraad repræsenterer altsaa en vis Arbejds-kraft og en vis Arbejds-mængde og vil følgelig, for saa vidt det ikke fortæres i Lediggang og Uvirksomhed, forøge Besidderens Arbejds-kraft med den, der ellers vilde medgaaet til Tilvejebringelsen af Livsopholdet, altsaa netop med den Arbejds-mængde, som er anvendt paa Tilvejebringelsen af dette Forraad, hvilken Arbejds-mængde det saaledes maa siges at repræsentere. Kapitalens oprindelige og egenlige Betydning er da den, at den sætter Mennesket i Stand til at samle en større Arbejds-mængde paa en vis given Tid og saaledes i denne Tid udrette netop saa Meget, som han vilde kunne udrette i de Arbejdstider tilsammenlagt, som det indvundne Forraad

repræsenterer. Dette vil blive endnu klarere, naar man tænker det fortæret ikke af den Paagjældende selv, men af en eller flere Andre, som imidlertid arbejde for ham i en vis bestemt Retning; hans Arbejdskraft vil da i en vis given Tid blive netop saa mange Gange større, som han formaar at underholde Personer ved sit opsparede Forraad. Kapitalens oprindelige og direkte Betydning er altsaa den, at den gjør det muligt i en vis given Tid at koncentrere en vis Mængde Arbejdskraft, der da kan anvendes i en enkelt, vilkaarlig Retning. Derved muliggjøres paa den ene Side saadanne Arbejder, der kræve en stadig fortsat samtidig Samvirken af Flere, paa den anden Side saadanne Virksomheder, der kræve en lang Tids vedholdende Arbejde, inden de give Udbytte, saasom Agerbrug.

Men ved Siden af disse direkte Virkninger har Kapitalen endvidere indirekte Virkninger af fuldt saa stor Betydning. Den stadige, udelukkende Syssel med en enkelt bestemt Virksomhed, som kun muliggjøres ved tilstedeværende Kapital, giver Arbejderen større Øvelse og Rutine og muliggjør i det Hele en større Energi i Arbejdet. Hele den store Arbejdsbesparelse, som bliver Følgen af Arbejdsdeling, muliggjøres ligeledes ved Kapitalen og kræver denne som sin absolute Forudsætning, ligesom Opfindelser, der forøge Arbejdets Produktivitet, kræve, som alt fremhævet, Kapital til deres Realisation og virkeliggøres umiddelbart i den. Den uhyre Forøgelse af Arbejdets Produktivitet, som dette opnaar dels ved Arbejdsdelingen, dels ved de i Maskiner og Redskaber realiserede Opfindelser af enhver Art, skyldes saaledes middelbart Kapitalen, og begge Dele kunne udfoldes i desto større Omfang, jo mere rigt Samfundet er paa Kapital.

Det vil nu imidlertid let ses, at, hvad det i saa Henseende kommer an paa, er, om de opsparede Forraad ere af en saadan Beskaffenhed, at der paa Grund af deres Existens og ved deres Benyttelse kan udfoldes en større Virksomhed og produceres mere, end det uden dem vilde være Tilfældet. At alle Slags Redskaber og Maskiner opfylde denne Betingelse, er givet; men det er ligeledes klart nok, at det ingenlunde gjælder om alle Slags Brugs-gjenstande. Kun for saa vidt disse ere Livsfornødenheder i egenlig og streng Forstand, kunne de underholde en Arbejdskraft, som ellers ikke vilde kunne subsistere eller dog ikke kunne virke i den særlige Retning, som det ønskes, fordi den maatte anvendes til at skaffe sig dette Livsophold. Forholdet bliver klarest, naar man tænker sig saadan Arbejdskraft hiddraget andet Steds fra; kan det Samfund, som vil sikre sig og benytte saadan fremmed Arbejdskraft for at udvide sin Virksomhed, ikke byde de Paagjældende de fornødne Subsistensmidler, fordi det Intet har tilovers heraf ud over, hvad det selv behøver, nytter det ikke, at det ser sig i Stand til at byde den Fremmede en stor Del Bekvemmeligheder og Behageligheder, som han dog ikke kan leve af. Hvor stort Værd man end tillægger Kunstværker som Malerier eller Billedhuggerarbejder og hvor høj Pris man end sætter paa dem, kunne Arbejdere dog ikke leve deraf saa lidt som af Smykker eller Galanterivarer. Hvor stor en Arbejds-kraft Samfundet kan underholde og altsaa til en vis Tid udfolde, beror ikke paa Existensen af saadanne Gjenstande, og om det har en større eller mindre Mængde deraf er — bortset fra Muligheden af at afhænde saadanne Ting til et andet Samfund — aldeles ligegyldigt for dets Produktivitet. Saadanne Gjenstande kunne være

nok saa fortræffelige i deres Art og det kan være en stor Lykke for et Samfund at besidde dem i rigelig Mængde; Samfundets Kultur og Civilisation kan fremmes derved — men ikke dets Produktivitet. Men kun hvad der fremmer og forøger denne, bør betegnes som Kapital, saafremt Ordet skal have nogen virkelig Betydning og systematisk Brugbarhed. Det maa overhovedet erindres, at man aldeles ikke tillægger en Ting større eller mindre Værd og Betydning, eftersom man enten betegner den som eller udelukker den fra at være Kapital; Tingen kan være lige fortræffelig, enten man betegner den som Kapital eller ej; man angiver kun derved, om dens Betydning maa søges deri, at dens Existens er bestemmende for Omfanget af Samfundets Produktivitet, eller maa søges i andre Retninger. Det maa stedse fastholdes, at der ved de Gjenstande, som have den nævnte Beskaffenhed, maa være en saadan Fælles-Ejendommelighed, at der herom kan fremsættes visse Læresætninger, og at det faar nogen Interesse at analysere deres Betydning for Produktionen; det kan man kun, naar man fra den fælles Betegnelse, hvorunder man samler dem, kan udelukke alle de Gjenstande, der ikke have denne Betydning og denne Beskaffenhed.*)

*) Det gaar med Ting som med Personer: Ligesom adskillige Forff. opfatte det som en Skamplet, der sættes paa en Virksomhed eller de den udøvende Personer, naar den *•stemples•* som *•uproduktiv•*, og derfor give dette Begreb et saadant Omfang, at det mister al videnskabelig Brugbarhed, — saaledes mistænkes man stundom for at nære Ringeagt t. Ex. for Kunsten, naar man nægter Kunstværker Titel af Kapital. Men saadanne Hensyn bør blive uden Indflydelse paa videnskabelige Begrebsbestemmelser.

Det er maaske heller ikke helt overflødigt her at minde om, at den økonomiske Virksomhed saa langt fra bør indskrænkes til Produktion af Kapitalgjenstande, at det tvertimod er dens Op-

Paa den anden Side maa det ogsaa gjøres gjældende, at det er selve Tingenes Art og Beskaffenhed, der gjør dem til Kapital. Dette erkjendes ikke af Alle; nogle Forfattere skjelne imellem Forraad og Kapital saaledes, at Kapital kun skulde betegne de Brugsgjenstande, der virkelig benyttes i Produktionens Tjeneste. Herved bliver imidlertid Begrebet Kapital et rent faktisk Begreb og det bliver ikke Tingenes objektive Egenskaber, men Besidderens Villie, som afgjør, om de ere Kapital eller ej. Men hvad der er af Betydning for Samfundet, er ikke blot, hvor megen Kapital der i et givet Øjeblik er i Virksomhed, men fuldt saa meget, hvor store Forraad af Kapital der haves, af Gjenstande, som frembyde en Mulighed for at benyttes i Produktionens Tjeneste, thi herpaa er det netop, at Produktionens ustandsede Fortsættelse og eventuelle Udvidelse beror. I ethvert Samfund maa der altid være en vis Mængde af disponibel Kapital; at det er muligt at benytte dette Forraad paa anden Maade, at forbruge det i Uvirksomhed, forringer ikke i mindste Maade den Betydning, som Muligheden af at benytte det til en Fortsættelse eller Udvidelse af Produktionen har. At Kapital kun kan yde Nytte ved at anvendes, er en Selvfølge; men netop fordi der kan skjelnes imellem anvendt og uanvendt Kapital, er denne sidste eo ipso Kapital, ligesaa vist som Arbejdskraft og Natur-

gave og Formaal at frembringe alle Slags Brugsgjenstande og Nydelsesmidler i saa rigt et Omfang som muligt. Men Forudsætningen for, at dette kan ske, er den stadige Fornyelse og jævne Udvidelse af Landets Kapitalforraad, og netop derfor er det af Vigtighed ret klart at se, i hvilket Forhold den egenlige Produktion af virkelige Kapitalgjenstande staar til den samlede økonomiske Samfundsvirksomhed; thi denne bæres og oprettholdes af hin.

kræfter ikke ophøre at existere som saadanne, fordi de ikke ere i Virksomhed.

At imidlertid Forraadene maa frembyde en Mulighed for at kunne benyttes i Produktionens Tjeneste, dersom de skulle kunne kaldes Kapital, maa efter det ovenfor Udviklede bestemt fastholdes, og det af nogle Forfattere opstillede Begreb: Nydelseskapitaler maa derfor lige saa bestemt forkastes. Den Omstændighed, at det faktisk kan være vanskeligt at drage Grænsen imellem Forraad af Nydelsesgjenstande og virkelige Kapitalgjenstande, fordi de fleste Ting, som nærmest ere beregnede paa at tjene til Nydelse, dog ogsaa kunne tilfredsstille en mere absolut Trang, der kun kræver langt simplere Midler til sin Tilfredsstillelse, ophæver hverken Muligheden eller Nødvendigheden af at fastholde Sondringen imellem disse to Arter af Gjenstande. Man kan saaledes naturligvis meget vel bruge en Silkekjole til Arbejdsdragt og give sine Arbejdere kostbare Vine i Stedet for Øl; men Fabrikpiger ville ikke kunne arbejde mere, fordi de klæder sig i Silke fremfor i Bomuldstøj, og en Skræder udretter ikke Mere paa et Mahognibord end paa et umalet Fyrretræsbord. Ganske vist vil man saaledes ikke ligefrem komme i Forlegenhed for Kapital, saa længe man har kostbarere Surrogater at ty til, og for saa vidt tør man ikke nægte saadanne Gjenstande Karakter af Kapital; men det maa da altid fastholdes, at de kun ere det i samme Omfang — og ofte knap det — som de simplere Gjenstande, i hvis Sted de træde. En Lænestol har saaledes ganske vist en langt større Værdi end en simpel Træstol, men fra Produktionens Standpunkt kun, for saa vidt den kan ombyttes mod andre Ting; thi fra dette Standpunkt vil i de fleste Tilfælde Træstolen være at foretrække for Lænestolen.

Det er af Vigtighed at fastholde dette Synspunkt, naar man vil komme til en klar Erkjendelse af den Betydning, som Kapitalen har for Produktionen, og kunne se, i hvilket Forhold Produktionens Udbytte staar til den anvendte Kapital. I modsat Tilfælde vil man komme til en Undervurdering af denne Indflydelse og vil t. Ex. komme til det Resultat, at Kapitalen med den fremadskridende Civilisation bliver mindre virksom. Thi med den stigende Kultur kræver Arbejderen et stedse større Kvantum Forbrugsgjenstande som nødvendige til Livsopholdet, og betragter man da alt dette som Kapital, der udkræves til en Arbejders Underhold, vil man finde Kapitalen stedse mindre produktiv. Men kun hvad der af saadanne fyldigere Nydelser virkelig bidrager til at forhøje Arbejdskraften, kraftigere Næringsmidler t. Ex., kan siges at være et større Kapitalforbrug. Den engelske Arbejders større Arbejdskraft og Udholdenhed i Sammenligning med Fastlandets Arbejdere hidrører for en Del netop fra den kraftigere Næring, han faar; men bortset herfra vilde man ikke kunne sige, at der i den engelske Industri anvendes forholdsvis mere Kapital end i den tyske eller franske til et lige stort Antal Arbejders Sysselsættelse og at dette er Grunden til, at den engelske Industri er mere produktiv end Fastlandets. Sandheden er tvertimod den, at den engelske Arbejder paa Grund af bedre personlig Uddannelse er mere produktiv, og dette sætter ham i Stand til at udfolde et større Luxusforbrug end den tyske. Man kan vel blive mere produktiv ved at spise Kjød i Stedet for Rugbrød eller Ris, men man bliver ikke mere produktiv, fordi man drikker Champagne eller røger Tobak; man kan blive mere produktiv ved at bo i et tørt og sundt Hjem, fremfor i et koldt og fugtigt, men ikke

ved at have et elegant Bohave. Da derhos ogsaa egenlige Luxusgjenstande ordenligvis have en anden Bestemmelse end at tjene Arbejdet som Hjælpemiddel, vil der, om de end frembyde en mere eller mindre svag Mulighed herfor, ordenligvis ikke begaas nogen Fejl ved at holde dem helt udenfor Betragtningen, hvor Talen er om den Betydning, som Kapitalen har for Produktionen, og altsaa indskrænke den her omhandlede Art af Kapital til det for Haanden værende Indbegreb af sædvanlige Livsfornødenheder. Thi det er kun ganske undtagelsesvis, under Forhold t. Ex. som ved Paris's Belejring, at man benytter kostbare Luxusartikler som Surrogater for manglende Fornødenheder af en simplere Art.

Ved Siden af Forraad af egenlige Livsfornødenheder — Levnetsmidler, Klædningsstykker, Husrum, Alt tilfredsstillende de Krav, som efter de særlige Forhold maa gjøres til en forsvarlig Beskyttelse imod Klimaets Umildhed — ville Forraad af Raastoffer, der endnu ikke have antaget en saadan Skikkelse, at de kunne tjene som umiddelbare Brugsgjenstande, paa hvis Frembringelse al økonomisk Produktion jo gaar ud, yde denne Virksomhed en ganske lignende Hjælp ved at stille Gjenstande til dens Disposition, som der ellers først maatte anvendes Arbejde paa at skaffe tilstede. At endvidere ganske det Samme gjælder om saadanne Industriens Hjælpestoffer, der vel ikke blive Gjenstand for en egenlig Bearbejdelse, men umiddelbart forbruges i den industrielle Virksomhed, saasom Stenkul, Farvestoffer og lign., er indlysende. Som Kapitalens Hovedbestanddele opføres derfor ogsaa ordenligvis af alle Forfattere: 1) Egenlige Livsfornødenheder, 2) Raastoffer og Hjælpestoffer, 3) Redskaber og Maskiner. Denne Tredeling angiver

dog kun det Synspunkt, hvorfra det maa afgjøres, om en vis Gjenstand er Kapital eller ej, medens den derimod ikke maa opfattes som en egenlig Inddeling af Kapitalen saaledes, at alle Kapitalgjenstande maa henføres enten under den ene eller den anden af disse Grupper. Meningen er den, at, for at en Ting skal kunne betegnes som Kapital, maa den i alt Fald kunne anvendes paa én af disse Maader, — men der er Intet til Hinder for, at den frembyder Mulighed for at anvendes paa mere end én Maade. Selve den virkelige Anvendelse af den individuelle Ting vil dog altid kun kunne foregaa i én Egenskab.

I Henhöld til alt det Anførte bør da formentlig Begrebet Kapital bestemmes som: ethvert Forraad af opsparet Arbejdsudbytte, der bestaar i saadanne Gjenstande, der efter deres Beskaffenhed kunne understøtte Produktionen enten som egentlige Livsfornødenheder eller som Materiale (Raa- eller Hjælpestoffer) eller som Redskaber.

Det bør derhos fastholdes, at Afgjørelsen af, om Noget er Kapital eller ej, bør ske fra et Samfundsstandpunkt; den Omstændighed, at en Gjenstand for den individuelle Besidder har Kapitalværdi, d. v. s. kan ombyttes mod virkelige Kapitalgjenstande, gjør den ikke til Kapital. Af samme Grund ere Obligationer eller Gjældsfordringer ikke at betragte som Kapital; de ere nemlig kun en Aerkjendelse af, at Fordringshaveren har overgivet en vis Kapitalmængde til en Anden, at der altsaa et eller andet Sted er en ham tilhørende Kapital i Virksomhed, som han har Ret til at fordre tilbage og af hvis Udbytte han er berettiget til at nyde en vis Andel.

Gjælds brevet repræsenterer en Kapital og er derfor for den Enkelte en Kapitalværdi; men i sig selv er det paagjældende Dokument absolut uproduktivt.

Det Samme gjælder om Pengerepræsentativer, saa vel Banksedler som egenlige Papirspenge; de repræsenterer en Kapital, men ere ikke selv Kapital. Virkelige Penge, Mønt og Barrer, ere derimod en Kapital, hvad nogle Forfattere have villet benægte; thi de ere ikke blot uimodsigeligt et opsparet og ufortæret Arbejdsudbytte, men naar der, uagtet de i denne Skikkelse ikke i sig selv umiddelbart kunne tilfredsstille nogen menneskelig Trang og Fornødenhed, desuagtet er anvendt Arbejde paa deres Frembringelse, er det netop kun, fordi de ere et Hjælpe-middel for Produktionen*). Naar ikke Alle have kunnet faa Øje herpaa, er Grunden den, at de kun indirekte tjene Produktionen; de ere nemlig ikke et Redskab for denne, men et Redskab for Omsætningen, og blive derved et Middel til at gennemføre Arbejdsdelingen.

For saa vidt man nu vilde gjøre gjældende, at det samme Øjemed har Papirspenge og Kreditmidler, og at disse altsaa ogsaa maatte siges at være Kapital, maa hertil bemærkes, at de kun have denne Evne som Repræsentant for virkelige Penge, hvad Erfaringen i Kriser noksom har bevist. Netop den Forskjel, som saadanne Kriser vise, at der er imellem Metalpenge og Penge-surrogater, og som simpelthen har sin Grund deri, at hine ere Kapital, disse derimod ikke, opfordrer til at

*) Det er ikke overset, at den blotte Besiddelse af Penge for Gnielsen er en umiddelbar Tilfredsstillelse af en Trang; ligesom det ganske sikkert ikke er i dette Øjemed, at de produceres, saaledes kunne de overhovedet kun tilfredsstille hin Trang ved den Betydning, de som Omsætningsredskab have.

holde dem ude fra hinanden. Det maa i det Hele taget ikke glemmes, at Kapital kun er ét af Arbejdets Hjælpe-midler; at altsaa Noget maa siges at understøtte Produktionen, er ikke tilstrækkeligt til at betegne det som Kapital. Kredit er saaledes et Forhold, der er af stor Betydning for den økonomiske Virksomhed og derfor fortjener en omhyggelig Undersøgelse, men at slaa Kredit og Kapital sammen til ét Begreb, fordi begge, hver paa sin Maade, fremme den økonomiske Udvikling, kan kun medføre Forvirring.

Noget Lignende gjælder om den Art af «immateriel Kapital», som bestaar, ikke i personlige Egenskaber, men i et vist Forhold, der er tilvejebragt ved en personlig Virksomhed, saasom «den større Afsætning, som en Fabrikant eller et Handelshus har erhvervet sig ved at skaffe sig Navn for at levere gode og billige Varer, og som bevirker, at Husets Firma har en Værdi, og at det kan sælges, fordi man venter, at det ogsaa vil forskaffe den nye Besidder en forøget Afsætning» (jfr. Kayser: Om Arbejdets Ordning S. 48). Det paagjældende Forhold er ganske vist en Værdi, men fastholder man, at ikke enhver Værdi eo ipso er Kapital, synes der iøvrigt ikke mere Grund til at karakterisere dette Forhold som Kapital end t. Ex. den større Retssikkerhed, Producenterne i ét Samfund nyde fremfor dem i et andet. Direkte har det her nævnte Forhold kun Betydning paa Omsætningens Omraade, og den indirekte Virkning, det kan have paa Produktionens Omfang, synes nærmest at maatte jævnføres med den Indflydelse, Krediten kan øve paa denne. I begge Tilfælde er der egentlig kun Tale om, at en større Produktion muliggjøres, — forudsat at den fornødne Kapital kan erholdes, som udfordres til at give Produk-

tionen dette større Omfang, og begge hvile paa det samme Grundlag: den personlige Tillid, som den Paa-gjældende nyder.

I nær Forbindelse med Fastsættelsen af Begrebet Kapital staar Kapitalens Inddeling i flydende og fast Kapital. Ogsaa her gjælder det, at der kun er Grund til at opstille og fastholde denne Distinktion, dersom den har systematisk Brugbarhed, d. v. s.: dersom der opnaaes større Simpeltid og Klarhed i Fremstillingen ved at betjene sig af disse Udtryk som Betegnelser for forskellige Arter, forskellige Indbegreb af Kapital, der hver for sig have deres særlige Betydning for Produktionen, hvilken Betydning nøjere bør undersøges og konstateres. Hertil udfordres da, at Begreberne fastsættes saaledes, at de virkelig hvert betegne en særlig Klasse af Kapitalgjenstande med særlige økonomiske Egenskaber. Dette er imidlertid ikke Tilfældet med de fleste af de Begrebsbestemmelser, der gives af flydende og fast Kapital, idet fundamentum divisionis er søgt paa et urigtigt Punkt.

Det er saaledes, som Kayser rigtigt efterviser*), urimeligt med Adam Smith at søge Forskjellen imellem den faste og den flydende Kapital i den større eller mindre Bevægelighed, hvormed Gjenstandene gaa fra én Besidder til en anden, idet det Karakteristiske da skulde være, at den flydende eller «omløbende» Kapital kun opfylder sit Formaal ved bestandigt at være Gjenstand for Ombytning og kun giver Gevinst ved at skifte Ejer, hvorimod den

*) Om Arbejdets Ordning S. 50—51 (1ste Udg.).

faste giver Gevinst ved at blive i den samme Besidders Haand. Man maa give Kayser Ret i, at dette Særkjende imellem Kapitalens tvende Arter kun angaar et ydre Forhold og ikke træffer Sagens egenlige Væsen, og at den flydende Kapital, efter Ad. Smiths egen faktiske Opfattelse af, hvilke Gjenstande der blive at henføre herunder, meget godt kan blive i den samme Besidders Haand uden derfor at ophøre at være flydende. Hovedsagen er dog, at den søgte Adskillelsesgrund kun berører det faktiske eller juridiske Forhold imellem Personerne og Tingene, medens der maa søges efter en økonomisk Ejendommelighed ved Tingene selv, dersom man vil faa en brugbar Inddeling af dem.

Dette har Kayser ganske vist for saa vidt gjort, som han søger Forskjellen imellem flydende og fast Kapital i «de Forandringer, som Kapitalens Bestanddele selv undergaa ved at bruges i Produktionen», eller rettere i Tingenes Evne — eller Mangel paa Evne — til at bruges uden at forbruges, altsaa til at bruges gjentagne Gange eller kun én Gang. Imidlertid er selve den Distinktion, han bygger herpaa, sikkert kun lidet heldig; hans Hoveddefinition er nemlig følgende: «Den Del af Kapitalen, hvis Værdi man fuldstændigt gjenfinder i Produktet, kalder man den flydende; den Del derimod, hvis Værdi kun for en Del gaar over i det, kalder man den faste.» Det vil let ses, at denne Definition i Virkeligheden bevæger sig i en Cirkel: det, der følger af Gjenstandenes Beskaffenhed som enten flydende eller faste, gjøres til Adskillelsens Grund. Selv om man imidlertid holder sig til Gjenstandenes større eller mindre Fortærlighed som fundamentum divisionis, saa at de Gjenstande, hvis Brug tillige er deres Forbrug, betegnes som flydende, de derimod, der tilstede en gjen-

tagen Benyttelse, kaldes faste, vil man dog neppe komme til en systematisk brugbar Adskillelse. Man vil saaledes t. Ex. komme til at henføre Klæder under den faste Kapital, medens Alle, deriblandt Kayser selv, henføre dem — og vistnok med Føje — under den flydende Kapital. Selv om man nu afhjalp dette ved at opstille en Mellemgrad imellem de fortærlige og ufortærlige Gjenstande: de langsomt fortærlige (hvortil dog egentlig strengt taget alle de saa kaldte ufortærlige Gjenstande burde henføres), vil hele denne Adskillelse ikke have nogensomhelst anden Betydning end den, at Økonomien om de to Arter af Kapital kan opstille den temmelig selvfølgelige Sætning, som Kayser fremsætter: at man i en Produktion, der vil kaldes økonomisk, maa gjenfinde de under Produktionen helt forbrugte Gjenstandes Værdi i Resultatet.

Det maa nu ganske vist indrømmes, at hele denne Adskillelse imellem flydende og fast Kapital overhovedet ikke har saa særdeles stor Betydning; men da den nu dog bestandig forekommer og der ogsaa idelig tales om fast og flydende Kapital, bør man give Adskillelsen — og dermed selve de to Begreber — saadan Betydning, at deres forskjellige Forhold til den økonomiske Virksomhed derved fremhæves. Det, der da synes at maatte være det Karakteristiske og Betydningsfulde for Adskillelsen, er da, at de paa forskjellig Maade støtte Produktionen og at de i forskjellig Grad give denne den ønskelige Frihed. At Kapitalen er «flydende», betegner den frie Bevægelighed, angiver, at det staar Samfundet frit at føre den hen i den ene eller den anden Retning af den økonomiske Virksomhed; at Kapitalen er «fast», angiver derimod, at der ikke mere haves en saadan fuld Frihed over den, men at der alt er givet den en bestemt, faststaaende An-

vendelighed i Produktionens Tjeneste. Dette bør da altsaa være Adskillelsens Grund: om der er givet Kapitalgjenstandene en saadan særlig Brugbarhed og dertil knyttet Form, at de kun egne sig til Brug ved en særlig, bestemt Art af økonomisk Virksomhed eller overhovedet til at benyttes paa en bestemt Maade i Produktionen, i hvilket Tilfælde de have en »staaende» Bestemmelse, en »fast» Anvendelighed, der ikke kan udstrækkes til enhver som helst Produktion efter Omstændighederne, — eller om dette ikke er Tilfældet.

Fastholder man dette Synspunkt for Adskillelsen imellem fast og flydende Kapital, skulde til den sidste strengt taget kun henregnes de umiddelbare Brugsgjenstande, som udkræves til Livets Ophold, Livsfornødenhederne, hvad enten de ere absolut fortærlige eller kun fortærlige ved Slid. Disse kunne nemlig selvfølgelig forføres af Arbejderne under en hvilken som helst Virksomhed. Besiddelsen af denne Art Kapital giver altsaa fuldkomment fri Raadighed til at føre Produktionen i hvilken som helst Retning, man ønsker. Noget mere begrænset er Raadigheden allerede overfor Forraad af Raastoffer, der, om de end kunne anvendes paa mangfoldige Maader, dog altid pege i visse bestemte Retninger. Da der dog paa den anden Side endnu ikke er givet dem en fast bestemt Anvendelighed, men der lades Besidderen en, om end mere eller mindre begrænset, Frihed til at træffe et Valg, og det saaledes med Føje kan siges, at deres Bestemmelse endnu er svævende eller »flydende», kan det vistnok forsvares i Overensstemmelse med den almindelige Sprogbrug at hense Raastoffer saa vel som Hjælpstoffer («materielle Redskaber»: Kul t. Ex.) under Betegnelsen »flydende Kapital». Dertil kommer, at netop

de Raastoffer, der have den mest begrænsede Anvendelighed, i Almindelighed ere Raastof for Frembringelsen af flydende Kapital, saasom Korn, Uld, Bomuld m. fl., medens derimod netop de Raastoffer, hvoraf der frembringes fast Kapital, kan frembyde Mulighed for en Anvendelse paa højest forskellige Maader, saasom Jern, Tømmer o. lign. Men det maa da heller ikke tabes af Sigte, at der ogsaa overfor en ikke ringe Del af den efter almindelig Sprogbrug «faste» Kapital, Redskaber og Maskiner t. Ex., hyppigt haves en vis, om end mere begrænset, Frihed i Anvendelsen. Som oftest er det dog her Tilfældet, at det vil være forbunden med noget økonomisk Tab at overføre dem til en anden Virksomhed end den, for hvilken de nærmest ere bestemte. En Dampmaskine vil saaledes vel kunne benyttes i en anden Fabrikation, end den nærmest er bestemt for, og ligeledes tildels Fabrikbygninger; men Grænserne for en saadan Forandring ere dog altid snævre og Forandringen selv forbunden med Tab. Og i mange Tilfælde kan fast Kapital kun anvendes paa én bestemt Maade, i alt Fald saa længe den bestaar i denne bestemte Skikkelse — og det vil altid kræve en Tilintetgjørelse af Værdier, en egenlig Destruktion, at give den en anden Skikkelse. Det paa Anlægget af en Landevej, en Jernbane, en Kanal anvendte Arbejde er tabt, naar der ikke haves Brug for det paagjældende Anlæg.

En tvivlsom Karakter har Husrum, Beboelseslejlighed. I og for sig er det, navnlig i et nordisk Klima, en Livsfornødenhed for Arbejderen og tilsteder derhos deres Anvendelse i hvilken som helst Retning. Men paa den anden Side synes det stridende imod Husets Beskaffenhed som urørlig Gjenstand, «fast Ejendom», at opfatte Husrum som flydende Kapital. Da det nu delvis maa erkjendes, at

netop denne Husets Urørlighed, dets givne Beliggenhed, ofte binder Arbejderne til en vis bestemt Beskæftigelse, idet nemlig Huset er beregnet paa Arbejdere af en vis Art, og da saaledes Opførelsen af Boliger hyppigt deler Skæbne med Opførelsen af Fabrikbygninger o. lign., vil det dog maaske være rettest i Overensstemmelse med den almindelige Opfattelse at betegne ogsaa egenlige Boliger som fast Kapital, Kapital, der har en given Bestemmelse, en mere begrænset Anvendelighed.

Det er den her fremhævede Forskjel, som alene giver Adskillelsen imellem flydende og fast Kapital Interesse og praktisk Betydning. Hvor Forskjellen træder skarpt og bestemt frem, er den ganske vist af stor Betydning: det er, som anført, Forskjellen imellem den fri Bevægelighed, den fulde Dispositionsfrihed, det omfattende Indbegreb af Muligheder, hvorved netop Øjeblikkets Krav kan fyldestgøres — og paa den anden Side den givne, bundne, uvægerlige Benyttelse paa en bestemt Maade, for hvilken der maaske i Øjeblikket ikke haves Brug, i hvilket Tilfælde Gjenstanden er værdiløs. Forvandlingen af flydende Kapital til fast er derfor altid en økonomisk Operation af stor Betydning, som efter Omstændighederne kan blive ødelæggende for et Samfund eller dog bringe det i betydelig, om end forbigaaende, Forlegenhed — og dette mere, jo mere det er en i strengeste Forstand flydende Kapital, egenlige Livsfornödenheder, som man har forbrugt, og jo mere det er til Frembringelsen af fuldkommen fast Kapital, den er bleven fortæret. Men denne Forskjel træder, som alt fremhævet, ingenlunde altid saa skarpt og bestemt frem, og Adskillelsen taber derfor i Betydning, naar man, i Stedet for saaledes at bruge den til at betegne et bestemt Modsætningsforhold imellem to væsenlig forskjel-

lige Arter af Kapital, strækker den til en egenlig og udtømmende Inddeling af al Kapital, saa at enhver Kapitalgjenstand skal kunne karakteriseres enten som flydende eller fast — thi herved stiller man sig overfor en Række af Gradationer og kommer tilsidst til et Punkt, hvor Betydningen af Overgangen fra det Ene til det Andet bliver næsten umærkelig.

Adskillelsen imellem Anlægs- og Driftskapital falder ikke ganske sammen med den her gennemførte Adskillelse imellem fast og flydende Kapital, skjøndt den slutter sig nær dertil; men den hviler paa et andet Synspunkt, der nærmest har Gjenstandenes Fortærlighed for Øje, om end paa en noget anden Maade, end ovenfor omhandlet, idet det nemlig ikke svarer til Adskillelsen imellem fortærlige og ufortærlige Ting, men vel henholder sig hertil. Driftskapital repræsenterer netop det Fortærlige ved alle de til en vis Produktion hørende Gjenstande, selv ved de relativt ufortærlige Ting \circ : de Ting, der kun langsomt fortæres ved Slid. Driftskapitalen er nemlig den til en vis Produktions Fortsættelse og Vedligeholdelse fornødne Sum og maa følgelig indeholde Erstatning for Alt, hvad der vil blive fortæret og slidt ved Produktionen, dersom denne skal kunne fortsættes i uforandret Omfang og under uforandrede Vilkaar. Driftskapital maa derfor som disponibel Kapital væsentlig bestaa af flydende Kapital. Medens Anlægskapitalen er den til at grundlægge — \circ : til at tilvejebringe Betingelserne for — en vis Produktion fornødne Kapital og saaledes omfatter Kapital, der har faaet en fast Bestemmelse, er det Driftskapitalens Opgave, virkelig at bringe den paagjældende Produktion til Live, at sætte og siden holde den i Gang ved at sætte den fornødne Arbejdskraft i Værk med den Virksomhed, hvortil

Betingelserne, de ydre Hjælpemidler, ere bragte tilveje. Driftskapitalen maa saaledes efter sit Øjemed bestaa af flydende Kapital; hvor meget end denne er bestemt til at anvendes i en vis bestemt Virksomhed, indeholder den dog endnu stedse Muligheden af at bruges paa anden Maade. Den vil derfor ogsaa vedblivende kun blive anvendt paa den tilsigtede Maade, saafremt den ved denne Anvendelse giver det samme Udbytte, som anvendt paa en hvilken som helst anden Maade uafhængig af Anlægs-kapitalen. Giver den paa den anden Side kun dette Udbytte, kan Driften vel siges at «betale sig», men Anlægs-kapitalen er da i Virkeligheden tabt, eftersom den ikke forhøjer Arbejdets Produktivitet ud over, hvad det ogsaa uden denne Anlægs-kapital vilde kunne give. Man har altsaa ved Anlægget gjort en Del Kapital fast paa en saadan Maade, at den ikke forøger Produktionens Udbytte og dog fremtidig ikke mere kan anvendes paa anden Maade. Viser det sig derimod, at man ved at anvende Driftskapitalen i denne Produktion end ikke faar det Udbytte ud af den, som man vilde kunne faa i andre Virksomheder, saa at altsaa Driften ikke betaler sig, har man altid den Udvej at standse den og føre den endnu ikke anvendte Driftskapital over til anden Anvendelse.

Skjønt det neppe lader sig gjøre, udtømmende at opregne alle Kapitalens Bestanddele i det Enkelte, vil det dog maaske være oplysende til Slutning at angive dens vigtigste Bestanddele, samlede i visse Hovedgrupper. Til Kapital maa da henregnes: 1) alle egenlige Livsfor-nødenheder: a) Fortæringsgjenstande af saadan Art og Beskaffenhed, som forbruges af de forskjellige Samfunds-klasser til det daglige Livsophold; 2) Klædningsstykker, ligeledes uden Hensyn til deres særlige Art og Be-

skaffenhed, naar denne kun er saadan, at de tjene til Beklædning under daglig Arbejdsvirksomhed; deres Betydning som Kapital staar i Forhold til deres større eller mindre Evne hertil uden Hensyn til deres almindelige Omsætningsværdi; 3) det efter de klimatiske Forhold fornødne Husrum, som udkræves til at bevare den arbejdende Befolkning sund og rask, samt 4) det til samme Øjemed fornødne Brændsel; 5) Raastoffer til videre Bearbejdelse: Metaller, Tømmer, Bomuld, Uld m. m.; 6) Hjælpesoffer til Brug ved Bearbejdelsen: Farvestoffer, Chemikalier, Stenkul m. v.; 7) Husdyr: Heste, Kreaturbesætninger m. v., dels som Arbejdsmidler, dels som et Slags Raastof til Tilvirkning af Fødemidler; 8) Redskaber og Maskiner, der i Almindelighed netop kun kunne bruges som Kapital, i Produktionens Tjeneste, men ikke umiddelbart benyttes som Brugsgjenstande; 9) Bygninger bestemte til økonomisk Brug: Fabrikbygninger, Pakhuse, Ladebygninger m. v.; 10) Anlæg og Værker i Landbrugets eller den ekstraktive Industris Tjeneste: Drainingsanlæg, Minegange, Hegn og Læ-Plantninger; 11) de ved selve Jorden foretagne Grundforbedringer; 12) Skove, for saa vidt de fornødne Betingelser for et egenligt Skovbrug ere tilvejebragte; 13) Kanaler, Landeveje, Jernbaner og lignende Anlæg i Transportindustriens Tjeneste; 14) møntede Penge og Barrer af ædelt Metal som Redskaber i Omsætningens Tjeneste.

De under 8—14) anførte Kapitalgjenstande ere fast Kapital i Ordets strengere Forstand; de kunne kun tjene den økonomiske Virksomhed under Forudsætning af, at der haves de fornødne Midler til at underholde de Arbejdere, som skulle benytte dem; disse Midler ere angivne under 1—4); der derfor vel burde betegnes som flydende

Kapital, om det end kan synes besynderligt at henføre Husrum under dette Begreb (jvfr. foran). De under 5—7) anførte Gjenstande ville vel ogsaa nærmest kun kunne komme til Anvendelse, for saa vidt de sidstnævnte Midler ere tilstede; men ligesom de selv atter for en Del frembyde Midler til at bringe hine tilveje, frembyde de, som foran fremhævet, i det Hele en større Mulighed for en fri Benyttelse i forskjellig Retning, hvorfor man, naar man vil opfatte Adskillelsen imellem fast og flydende Kapital som en udtømmende Inddeling af samtlige Kapitalgjenstande, sikkert bør henføre dem under den sidstnævnte.

Rettelse.

S. 5 L. 2 f. n. finansiel rettes til formel.
